

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ВИХОВАННЯ ЧУЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

TRAINING OF FUTURE EDUCATORS TO THE DEVELOPMENT OF SENSITIVITY IN CHILDREN OF PRESCHOOL AGE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

У статті розкрито теоретико-методологічні аспекти підготовки майбутніх вихователів до виховання чуйності у дітей дошкільного віку. Майбутні вихователі дітей дошкільного віку, у світлі вимог глобалізованого суспільства та модернізованої системи дошкільної освіти, повинні усвідомлювати вагомість виховання чуйності, що полягає у здатності дитини цікавитися станом іншого, співчувати, розуміти його стан, позначати емоції словом, з доброзичливістю пропонувати свою допомогу, відгукуючись на почуття та переживання іншої людини. Вихователі є прикладом для наслідування, значущими дорослими у житті малюків і, щоб виховувати чуйність у підростаючого покоління, вони повинні також характеризуватися цією якістю. Представлено найбільш актуальні визначення вітчизняними науковцями поняття «чуйність». Автором чуйність трактується як прояв морального почуття людини, яке проявляється у співпереживанні, прагненні до співчуття, співпраці, бажанні допомогти і при цьому отримати моральне задоволення. Вважаємо, що це складний емоційний стан без якого не можна формувати моральні якості, такі як доброта, повага, толерантність, співчуття та ін. Проблема підготовки майбутніх вихователів до виховання чуйності у дітей дошкільного віку є важливим завданням і невід'ємною частиною професійно-педагогічної освіти, що забезпечить ефективну професійну діяльність в умовах ЗДО. Відповідно, підготовка майбутніх вихователів до виховання чуйності у дітей дошкільного віку розуміється автором як спеціально організована, систематична, багатокomпонентна, особистісно та професійно значуща діяльність, що включає загальнокультурну, предметну, психолого-педагогічну та методичну основи та обумовлена рівнем розвитку готовності до виховної роботи.

Ключові слова: майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, професійна підготовка, професійна компетентність, діти

дошкільного віку, виховання, моральне виховання, чуйність.

The author of the article has revealed the theoretical and methodological aspects of training future educators to the development of sensitivity in children of preschool age. Future educators of children of preschool age, in the light of the requirements of a globalized society and a modernized system of preschool education, should be aware of the importance of educating sensitivity, which means the ability of a preschool child to be interested in the state of another, to sympathize, understand his or her condition, to denote emotions with words, to offer his or her help with kindness, responding to the feelings and experiences of another person.

Educators are the role models, significant adults in the lives of children, and in order to foster sensitivity in the younger generation, they must also be characterized by this quality. The author of the article has presented the most relevant definitions of the concept of «sensitivity» by national scientists. The author also has interpreted sensitivity as a manifestation of a person's moral sense, which is manifested in empathy, desire for complicity, cooperation, desire to help and at the same time to receive moral satisfaction. We believe that this is a complex emotional state without which it is impossible to form moral qualities such as kindness, respect, tolerance, compassion, etc. The problem of training future educators to develop sensitivity in the children of preschool age is an important task and an integral part of vocational education, which will ensure effective professional activity in the conditions of preschool educational institutions. Accordingly, the author understands the training of future educators to educate preschool children's sensitivity as a specially organized, systematic, multicomponent, personally and professionally significant activity that includes general cultural, subject, psychological, pedagogical and methodological foundations and is conditioned by the level of development of readiness for educational work.

Key words: future educators of preschool educational institutions, professional training, professional competence, children of preschool age, upbringing, moral education, sensitivity.

УДК [378:373.2.011.3-051]:373.2.015.31:17.022.1
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.29>

Зданевич Л.В.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Постановка проблеми у загальному вигляді. Майбутні вихователі дітей дошкільного віку, у світлі вимог глобалізованого суспільства та модернізованої системи дошкільної освіти, повинні усвідомлювати вагомість виховання чуйності, що полягає у здатності дитини цікавитися станом іншого, співчувати, розуміти його стан, позначати емоції словом, з доброзичливістю пропонувати свою допомогу, відгукуючись на почуття та переживання іншої людини. Щоб виховувати чуйність у підростаючого покоління, майбутні фахівці дошкільної освіти повинні також характеризуватися цією якістю. Саме тому актуальною є позиція В. Зарицької, яка радить у процесі підготовки

майбутніх педагогів культивувати чуйність, людяність, милосердя, толерантність, відповідальність, що наповнить новим змістом ідеали людей, гуманізує їх внутрішній світ [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ґрунтовно вивчена Г. Беленькою, А. Богуш, Н. Гаврш, К. Крутій, І. Луценко, Н. Миськовою, Л. Пісоцькою, А. Чаговець та ін. Науковці одностайні в тому, що у процесі навчання у закладі вищої освіти майбутні фахівці повинні досягти як особистісного, так і професійного розвитку, щоб здійснювати ефективну професійну діяльність у сучасних закладах

дошкільної освіти – навчати, виховувати та розвивати підростаюче покоління. Чуйність в контексті широкої проблеми морального виховання є предметом дослідження І. Беха, О. Вержиховської, О. Гудими, О. Кононко, І. Матяш, Г. Свідерської, Л. Сологуб, Є. Шовкомуд та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових джерел показав, що феномену чуйності, проблемі підготовки майбутніх вихователів до її виховання у дітей дошкільного віку не приділено належної уваги у вітчизняних наукових студіях, а напрацювання психологів в основному стосуються вивчення близьких феноменів, таких як емпатія, міжособистісні стосунки, моральні почуття, ставлення, моральна поведінка, духовні цінності та гуманні почуття тощо. Зважаючи на гострі виклики сьогодення, питання підготовки майбутніх вихователів до виховання чуйності у дітей дошкільного віку вважаємо надзвичайно актуальним.

Мета статті – розкрити теоретично-методологічні аспекти проблеми підготовки майбутніх вихователів до виховання чуйності у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Вихователь закладу дошкільної освіти – фахівець, основна мета професійної діяльності якого – організація навчання, виховання та розвитку вихованців під час здобуття ними дошкільної освіти шляхом формування ключових компетентностей відповідно до державного стандарту [7]. Вихователь є прикладом для наслідування та значущим дорослим у житті малюків. Солідарні з І. Підлипняк в тому, що для успішної діяльності вихователь закладу дошкільної освіти повинен оволодіти певною сукупністю знань, умінь, виховувати в собі позитивні особистісні якості. Єдність і взаємодія їх є передумовою ефективної реалізації професійних функцій вихователя ЗДО, серед яких:

1) гностично-дослідницька (вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей; збір і аналіз фактів їхньої поведінки, встановлення причин і наслідків учинків вихованців; проектування розвитку особистості кожної дитини і дитячого колективу загалом; засвоєння передового досвіду, нових педагогічних технологій);

2) виховна (розроблення та здійсненні змісту виховання і навчання, відборі нових форм і методів щодо формування у дитини ставлення до природи, навколишнього світу, інших людей і себе, інтересу та культури пізнання);

3) конструкторсько-організаційна (організація педагогічного процесу в ЗДО; використання нових форм, які забезпечують ефективний розвиток дітей; моделювання і керівництво різними видами їхньої діяльності; педагогічне управління їхньою поведінкою й активністю);

4) діагностична (визначення рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу, завдань

освітньо-виховної роботи з дітьми і батьками, підсумків власної педагогічної роботи та їх відповідності вимогам часу; використанні корегуючих методик);

5) координуюча (забезпечує єдність роботи ЗДО і сім'ї щодо створення повноцінного потенціалу виховного середовища, сприятливого для становлення самостійної, творчої особистості дитини; використання педагогічно доцільних форм роботи з батьками на основі диференційованого підходу до різних типів сім'ї) [5].

Акцентуємо також увагу на тому, що особистісно-орієнтована модель освіти ставить високі вимоги до особистісного, професійного розвитку, комунікативних умінь і навичок вихователя, особливо це стосується уміння бути активним учасником особистісно-орієнтованого спілкування. Т. Поніманська стверджує, що для досягнення високих результатів у вихованні педагог повинен володіти певними особистісними якостями: здатність до рефлексії (усвідомлення суб'єктом того, як його сприймає суб'єкт по спілкуванню) і контролю результатів педагогічної діяльності, співробітництва з дитиною на засадах гуманізму, розвитку її особистості; здатність виявляти і враховувати інтереси дітей, їхнє право на повагу, емоційно і морально підтримувати їх, прагнення до емоційної близькості у спілкуванні з ними, уміння спрямовувати його на забезпечення психологічного комфорту і своєчасного розвитку особистості; налаштування на розширення знань, самонавчання і самовиховання для вдосконалення своєї педагогічної майстерності [6]. Зокрема, Т. Величко наголошує на тому, що професійне становлення майбутнього вихователя в процесі його підготовки у вищій школі передбачає не тільки оволодіння певною сукупністю знань, умінь, навичок, але і його особистісне самовдосконалення, активізацію професійної позиції, виховання таких якостей, як комунікативність, тактовність, критичність тощо. Науковець зазначала, що фактором успішності професійної діяльності майбутніх працівників дошкільної освіти є сформованість, цілісність його особистості [2, с. 64]. Зауважимо, що в цьому аспекті вагомою постає така особистісна якість як чуйність, яка повинна бути притаманна вихователям ЗДО які, в свою чергу, повинні бути готовими виховувати її у дітей дошкільного віку.

Великий тлумачний словник сучасної мови трактує чуйність як уважність і сердечне ставлення до людей; чуливість; здатність швидко реагувати на життєві події, факти та ін. [1]. Г. Свідерська вважає, що сьогодні чуйність є вершинною людською чеснотою та занадто важливою, аби нею нехтувати. На думку авторки, чуйність – це не лише моральна риса особистості, це цілісний морально-психологічний феномен, що пронизує усі сфери міжособистісної взаємодії, виступаючи показником

людяного ставлення до інших. Чуйність є інтегральною морально-психологічною якістю особистості, яка проявляється в: емпатійності (здатності людини безпосередньо відчувати психологічний стан іншого та адекватно відгукуватись на нього, намагаючись полегшити або розділити його через вияв співчуття та співпереживання), доброзичливості (здатності людини виражати добре ставлення, приязнь), тактовності та ввічливості (умінні поводитися з іншими обережно, не ображаючи та не принижуючи їхню гідність, проявляючи люб'язність, чемність, дотримуючись суспільних правил поведінки) та турботливості, наданні практичної допомоги (уважності до потреб інших людей і прояві піклування про них). Чуйність формується в ході індивідуального розвитку особистості, у процесі зростання досвіду її спілкування та взаємодії з іншими людьми [8].

Дошкільне дитинство є початковим етапом формування особистості, становлення характеру дитини, її ставлення до навколишнього середовища та інших людей. Як зауважує О. Кононко, сучасні діти все менше часу проводять у спілкуванні з однолітками та дорослими, віддаючи перевагу монітору комп'ютера, планшета чи екрану телефона. Інформація, яка подається дошкільникам через мультиплікаційні фільми, комп'ютерні гри, відео-ролики тощо поряд із позитивом, який виявляється в удосконаленні мовлення дітей, розвитку певних мистецьких здібностей (музичних, образотворчих, драматичних), засвоєнні дітьми різних способів взаємодії з довкіллям та ін., почасти призводить до роздратованості, агресивності, примітивності почуттів і емоцій. Неконтрольованість процесу перегляду низькодуховної відеопродукції може спровокувати появу в дошкільників байдужості та прийняття за звичне негативних проявів поведінки і в подальшому перенесення її в своє повсякденне життя. Зауважимо, що в дошкільному віці переважна більшість малюків визнають себе чуйними, проте у реальних життєвих ситуаціях насправді не співчують, не виявляють доброзичливості, тактовності, не надають потрібної допомоги [4, с. 129–133]. Дослідниця зауважує, що вже у дошкільному віці спостерігаються прояви егоїстичності, байдужості, неухважності до емоційного стану іншої людини. Тільки десять-двадцять відсотків старших дошкільнят готові виявити чуйність до слабших за себе, без зовнішніх спонукань надати допомогу, добровільно розділити чиїсь труднощі.

Підтримуємо Н. Сулаєву, що формування чуйності у дошкільників відбувається поступово. У ранньому та молодшому дошкільному віці діти прагнуть робити гарні вчинки спочатку заради похвали чи схвалення дорослих. У дитини старшого дошкільного віку виникає звичка робити добрі справи, з'являється природна потреба допомагати

рідним, близьким та одноліткам, повсякчас турбуватися про них. Почуття чуйності включає в себе здатність розпізнавати переживання іншої людини за зовнішніми ознаками співпереживання, яке супроводжується позитивним відношенням до неї, спроможністю виявляти своє емоційне ставлення до події, надавати посильну допомогу чи підтримку. Чуйність вимагає розвитку вмінь дитини розуміти і оцінювати ту подію, яка викликала переживання в іншого малюка. Водночас виховання чуйності у дітей дошкільного віку спрямоване на подолання агресії, ворожості, неприйнятності інших, оскільки сприяє розвитку вміння концентрувати увагу на кращих якостях кожної людини та звертати увагу на проблеми, які в неї виникають, формуванню здатності порівнювати свої почуття з почуттями іншого, а також передбачати наслідки власних вчинків та вчинків інших людей, виражати певне ставлення до того, що відбувається в соціумі. Дослідниця переконана, що дошкільне дитинство є сензитивним періодом для формування однієї з важливих моральних якостей особистості – чуйності, яка виявляється у здатності аналізувати, оцінювати й сприймати інформацію та емоційно на неї реагувати (морально-емоційний аспект), а також у наявності чи відсутності емоційно-поведінкових реакцій (конкретно практичний аспект) [9, с. 180].

На основі вищезазначеного, підготовка майбутніх вихователів до виховання чуйності у дітей дошкільного віку повинна забезпечити засвоєння ними як відповідних теоретичних знань, так і практичних умінь. Саме тому рекомендуємо включити у зміст освітніх компонент ОНП «Дошкільна освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта тематики, що сприятиме оволодінню специфікою виховання чутливості у дітей дошкільного віку. Педагогічна практика, згідно проблеми нашого дослідження, повинна проводитись у формі спеціально розроблених завдань, які потім обговорюватимуться із здобувачами на спеціальних семінарах. Майбутні вихователі у ході практики повинні обирати правильний стиль спілкування з дітьми; спостерігати за проявами чуйності у дітей різних вікових груп; вивчати відносини дітей у групі, ставлення до однолітків, дорослих тощо; аналізувати та оцінювати рівень навченості, вихованості та розвитку дітей; організувати діяльність дітей у ЗДО таким чином, щоб сприяти вихованню чуйності; обговорювали труднощі, що виникають при цьому.

Висновки. Чуйність ми трактуємо як прояв морального почуття людини, яке проявляється у співпереживанні, прагненні до співучасті, співпраці, бажанні допомогти і при цьому отримати моральне задоволення, і дійшли висновку, що це складний емоційний стан без якого не можна формувати моральні якості, такі як доброта, повага, толерантність,

співчуття та ін. Проблема підготовки майбутніх вихователів до виховання чуйності у дітей дошкільного віку є важливим завданням і невід'ємною частиною професійно-педагогічної освіти, що забезпечить ефективну професійну діяльність в умовах ЗДО. Відповідно, підготовка майбутніх вихователів до виховання чуйності у дітей дошкільного віку розуміється нами як спеціально організована, систематична, багатокомпонентна, особистісно та професійно значуща діяльність, що включає загальнокультурну, предметну, психолого-педагогічну та методичну основи та обумовлена рівнем розвитку готовності до виховної роботи. Подальші перспективи в цьому напрямку вбачаємо у дослідженні організаційно-педагогічних педагогічних умов, що уможливають ефективну підготовку майбутніх вихователів до виховання чуйності у дітей дошкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Великий тлумачний словник сучасної мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
2. Величко Т. Д. Підготовка майбутніх вихователів до формування ціннісних орієнтацій у старших дошкільників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Одеса. 2014. 273 с.
3. Зарицька В. В. Гуманізація навчально-виховного процесу – вимога часу. Актуальні проблеми методики викладання мови. 2010. С. 3-4. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
4. Кононко О. Чуйність та її виховання в дошкільному дитинстві. Нова педагогічна думка, 2021. № 2 (106). С. 120-126.
5. Підлипняк І. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/44/visnuk_4.pdf
6. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Академвидав, 2006. 456 с.
7. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». Наказ Мінекономіки України №755-21 від 19.10.2021 р.
8. Свідерська Г. М. Психологія чуйності: монографія. Тернопіль: ТНПУ. 2013. 306 с.
9. Сулаєва Н. Виховання чуйності у дітей дошкільного віку засобами театралізованих ігор. Витоки педагогічної майстерності. 2021. Випуск 28. С. 178-182.